

Sundbybergs bebyggelse

Rapport 2016:10

Antikvariskt kunskapsunderlag

Sundbybergs socken

Sundbybergs kommun

Uppland

Rolf Hammarskiöld & Hanna Hjalmarsson

CC BY 04

Stockholms läns museum

Foto: Stockholms läns museum.

Omslag: Esplananden. Foto: Hanna Hjalmarsson

Baksida: Lilla Ursvik. Foto: Rolf Hammarskiöld.

Produktion: Stockholms läns museum

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Nacka 2016

SUNDBYBERGS BEBYGGELSE

Antikvariskt kunskapsunderlag

Rolf Hammarskiöld & Hanna Hjalmarsson

Administrativa uppgifter

Sundbybergs stads ref.nr:	2016-038
Stockholms läns museums dnr/projektnr:	2016:115/5016026
Landskap:	Uppland
Kommun:	Sundbyberg
Socken:	Sundbyberg
Typ av uppdrag:	Antikvariskt kunskapsunderlag
Projektgrupp:	Rolf Hammarskiöld (projektledare), Hanna Hjalmarsson
Uppdragsgivare:	Sundbybergs stad
Genomförandetid:	September-oktober 2016
Arkivmaterial:	Stockholms läns museums arkiv

INNEHÅLL

Administrativa uppgifter	4
Bakgrund och beskrivning av uppdraget	6
Metod och genomförande	6
Sundbybergs innerstad	6
Avgränsning	6
Byggnadshistorik	6
Kulturhistorisk karaktärisering	11
Riktlinjer för bevarande och utveckling	13
Duvbo	16
Historik	16
Kulturhistorisk karaktärisering	16
Ekbacken	16
Historik	16
Kulturhistorisk karaktärisering	17
Hallonbergen	17
Historik	17
Kulturhistorisk karaktärisering	17
Hästhagen	17
Historik	17
Kulturhistorisk karaktärisering	18
Lilla Alby	18
Historik	18
Kulturhistorisk karaktärisering	18
Rissne	19
Historik	19
Kulturhistorisk karaktärisering	19
Storskogen	20
Historik	20
Kulturhistorisk karaktärisering	21
Tulemarken	21
Historik	21
Kulturhistorisk karaktärisering	22
Ursvik—Råsta—Kymlinge	22
Historik	23
Kulturhistorisk karaktärisering	23
Ör	24
Historik	24
Kulturhistorisk karaktärisering	24
Referenser	25

Bakgrund och beskrivning av uppdraget

Under våren 2016 påbörjade Sundbybergs stad arbetet med en ny översiktsplan, som beräknas vara färdigställd vid årsskiftet 2017-2018. Inom ramen för översiktsplanearbetet beställde staden ett kunskapsunderlag som på en översiktlig nivå ska identifiera och värdera byggnader och miljöer av intresse för kulturmiljövården. Arbetet utfördes av Stockholms läns museum under september-oktober 2016.

Metod och genomförande

Kommunens kulturmiljöer har inventerats översiktligt med utgångspunkt i utpekade miljöer i Eva Söderlinds bok *Sundbyberg - om hus och miljöer från bronsålder till nutid*. Områden som fortsatt bedöms omfatta kulturhistoriskt värdefull bebyggelse har därefter beskrivits i text och avgränsats på karta (fig 2).

Kulturmiljöutredningen har genomförts med inriktning på landskapets byggnader och miljöer i sina respektive kontexter, och kan övergripande indelas i två delar:

- Inventering av Sundbybergs centrala delar, utveckla förslag till förhållningssätt kring bevarande och utveckling.
- Översiktlig, kommunövergripande inventering.

Resultaten av arbetet sammanfattas i denna rapport, med tillhörande kart- och bildmaterial. Resultaten presenteras enligt indelningen ovan, med en inledande beskrivning och värdering av bebyggelsen i Sundbybergs centrala delar, följt av övrig bebyggelse i kommunen.

Sundbybergs innerstad

Avgränsning

I samråd med uppdragsgivaren avgränsades inventeringsområdet enligt följande:

- För stadsbebyggelsen norr om järnvägen drogs gränsen i nordost utmed Ursviksvägen, i nordväst utmed Tulegatans norra kvarter och i sydost vid stadsgränsen mot Solna. I efterhand bestämdes att även kvarteret Enen, vid Järnvägs gatans norra förlängning, fick ingå.
- Söder om järnvägen inventerades Marabou – områdets byggnader och park, f d Siverts kabelfabrik, samt kvarteren utmed Landsvägen.

Fig. 1. Där esplanaden korsar järnvägen är idag den mest centrala övergången mellan Sundbyberg norr och söder om Järnvägen.
Foto: Hanna Hjalmarsson.

Byggnadshistorik

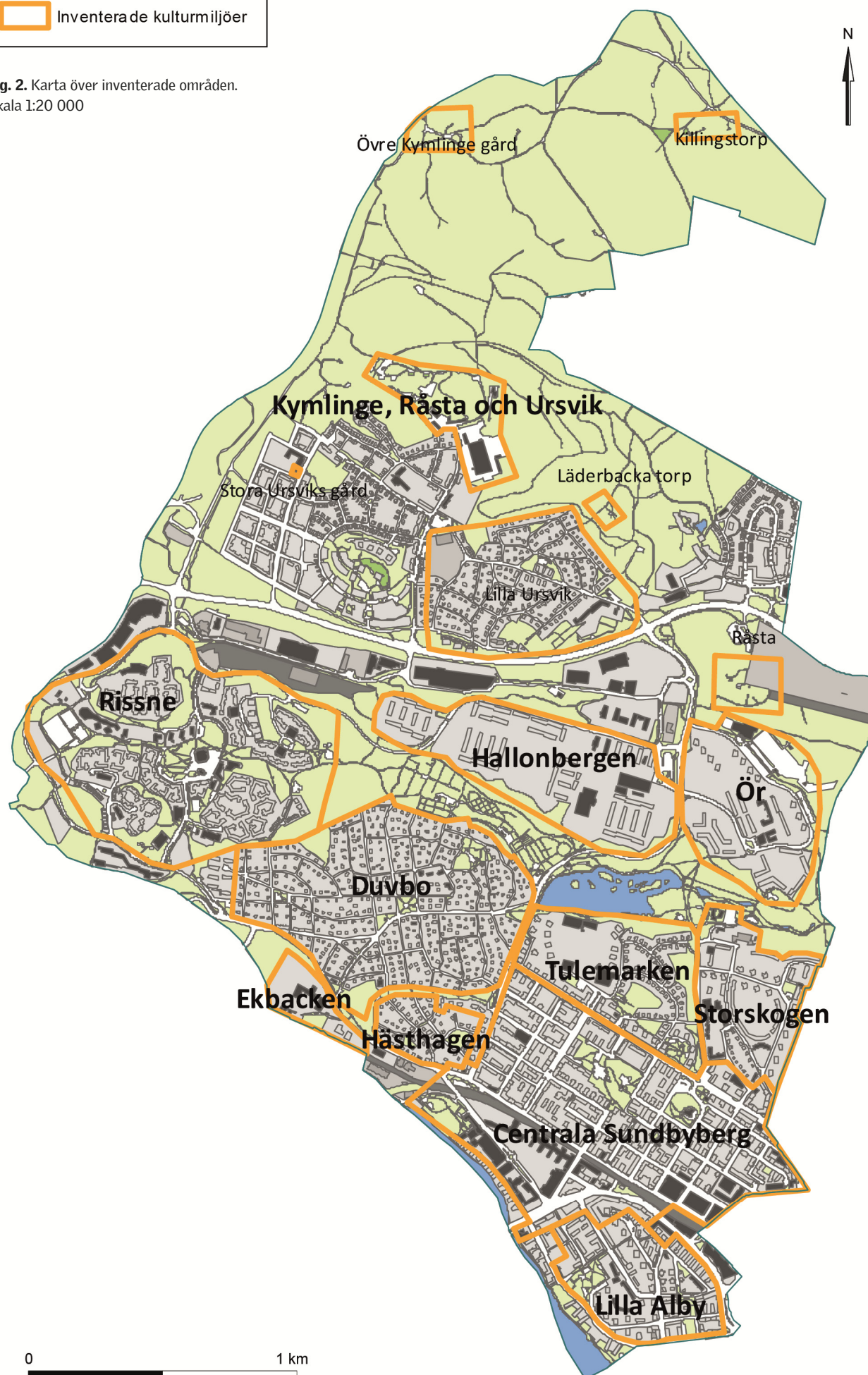
Stadens framväxt

Under 1870-talets andra hälft utvecklades samhället Sundbyberg, som en av Stockholms första förorter. Startskottet var öppnandet av Stockholm-Westerås-Bergslagens järnväg 1876, då en järnvägsstation förlades till Sundbybergs gård. Gårdsägaren Anders Petter Löfström insåg genast fördelen av läget invid järnvägen. Tomter avstyckades och såldes, främst till arbetare som fick pendlingsavstånd till Stockholm där bostadsbristen var svår.

Bebyggelsen som växte fram bestod främst av friliggande trähus med omgivande trädgårdar.

 Inventerade kulturmiljöer

Fig. 2. Karta över inventerade områden.
Skala 1:20 000

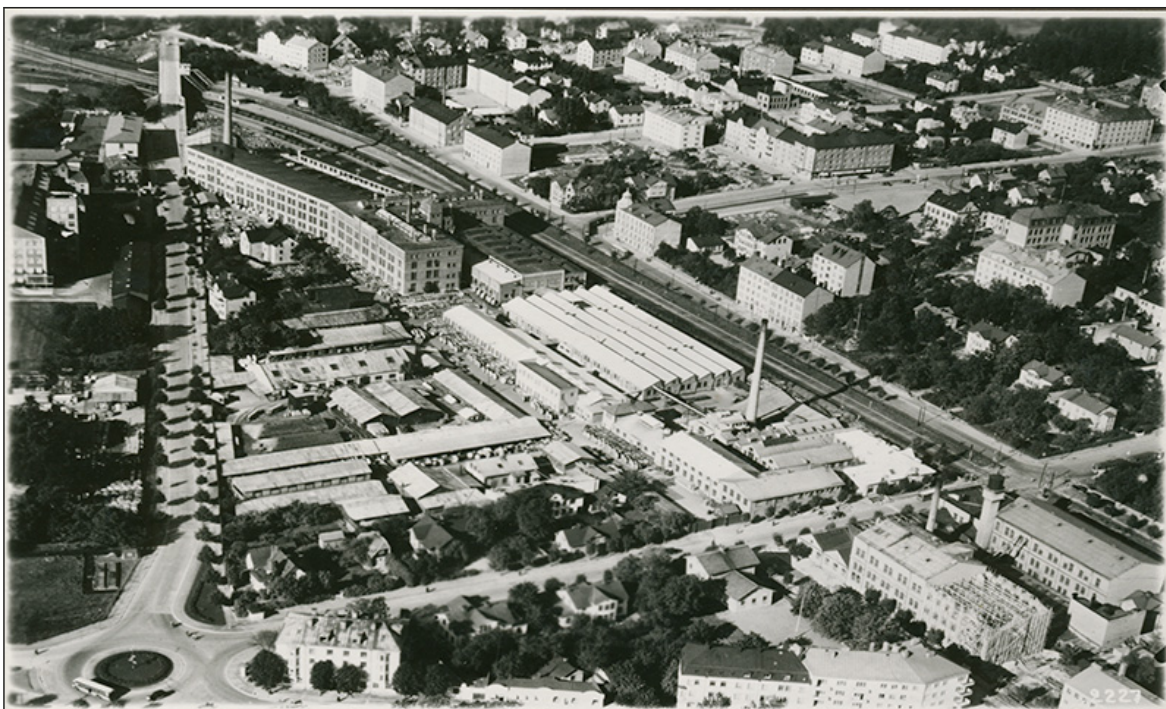

Fig. 3. Ovanstående äldre flygfoto är taget mot nordväst. I förgrunden ses Sundbyberg söder om järnvägen, med Lövströms allé och Esplanaden anlagda som raka huvudgator. Bebyggelsen var mer varierad innan staden omgestaltades efter 1942 års stadsplan. Källa: Sundbybergs museum.

Ett salutorg ungefär på platsen för dagens torg blev tidigt samlingsplatsen framför andra.

Den första stadsplanen antogs 1888 och utformades som en klassisk rutnätsplan. På 1880-talet började Lövström även sälja industrimark. Därmed kom Sundbyberg att utvecklas till ett mer självständigt industri- och stationssamhälle, som 1888 bröts ut ur Bromma socken och bildade köping. De första industrierna var småskaliga, men kring sekelskiftet 1900 fanns större etableringar, med Max Sieverts Fabriks AB som mest framträdande exempel.

Fig. 4. Ovan ses kartan till stadsplanen som antogs av Sundbybergs stadsfullmäktige 1941 och stadfästes av Kunglig Maj: t 1942. Källa: Sundbybergs museum.

Redan under första hälften av 1900-talet inleddes rivningen av ortens ursprungliga träbebyggelse, till följd av starkt ökat bostadsbehov. Avgörande blev att Sundbyberg fick stadsprivilegier 1927. Tomterna slogs vartefter samman för att ge plats åt flerbostadshus, övervägande med slätputsade fasader, vilka idag dominerar Sundbybergs innerstad.

Stadsutvecklingen efter 1942 års stadsplan

År 1941 antog Sundbybergs stadsfullmäktige en ny stadsplan, stadfäst av Kunglig Maj: t den 30/4 1942. Stadsplanen, utarbetad av stadsarkitekt Nils Sterner, har i hög grad styrt hur staden sedan dess utformats. Vid planens tillkomsttid inleddes en omfattande bygg-

Fig. 5. Flygfoto över Sundbyberg från nordost som visar bebyggelsen norr om järnvägen efter genomförandet av 1942 års stadsplan. Källa: Sundbybergs museum.

nadsverksamhet. På Sterners förslag infördes lamellhus som genom sitt fristående läge skulle medge mer plats för sol, ljus och grönska.

Enligt planen förlades byggnaderna i huvudsak med kortsidorna vända mot gatan i befintlig rutnätsplan. Mellan husen skulle gårdar med mycket grönska anläggas.

Stadsplanen syftade till att i princip all befintlig bebyggelse skulle rivas. Så skedde inte, men under kommande årtionden revs nästan alla återstående trähus och flertalet äldre industribyggnader. Däremot behölls åtskilliga stenhus från första hälften av 1900-talet. En del större industribyggnader byggdes om till bostäder.

Stigande bygg- och markkostnader medförde att stadsplanens idéer om grönska i staden delvis övergavs. Hushöjderna steg och på en del gårdsrum uppfördes låga tillbyggnader.

Med förnyelsen försköts stadens tyngdpunkt norrut. Sturegatan blev viktigaste af-färsstråket. I gengäld minskade betydelsen för landsvägen och torget söder om järnvägen. Omgivande butiker och verksamheter flyttade därifrån eller lades ned.

Under 1960- och 70-talen tillkom ytterligare lamellhus, anpassade till 1942 års stadsplan, samt ett mindre antal kvartersstora byggnadskomplex. På södra sidan järnvägen revs ett kvarter sekelskiftesbyggnader, för att ersättas med ett enda, bågformigt bostadshus, i kvarteret Banken.

Dock svepte ingen rivningsvåg genom Sundbyberg, så som skedde i många andra svenska städer under 1960- och 70-talet.

Sundbybergs bebyggelse hade vid det laget redan blivit modern och storskalig.

Fig. 6. I Sundbyberg finns gott om sexkantiga fönster. Därför har en hexagon valts som grafiskt element i stadens officiella logotyp. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Fig. 7. Sluten kvartersbebyggelse vid Järnvägs-gatan. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Fig. 8. Öppet kvarter vid Vegagatan. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Fig. 9. Sundbybergs kyrka omges av kyrkparken. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Fig. 10. Tornparken. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Fig. 11. Före detta industribyggnad vid Vattugatan. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Fig. 12. Punkthusen vid Tuletorget uppfördes på 1960-talet. Foto: Rolf Hammar skiöld.

Kulturhistorisk karaktärisering

Norr om järnvägen

Norr om järnvägen har Sundbyberg i hög grad formats efter 1942 års stadsplan där lamellhus har inordnats i den tidigare rutnätsplanen. I en del kvarter kvarstår en mer sluten karaktär. I några kvarter avviker planstrukturen helt från 1942 års plan. Följden har blivit att stadsbebyggelsen norr om järnvägen

uppvisar en kombination av slutna kvarter och friliggande lamellhus. Bebyggelsen upplevs ändå som sammanhållen genom närliggande hushöjder, fasadmateriell och färgsättningar. Återkommande är släpputsade fasader i ljusa färgnyanser, emellanåt tegel, samt 4-5 våningsplan. Tillkommande bebyggelse har i regel anpassats till tidigare befintlig.

Typiska stråk med sammanhållen 1940-talsbebyggelse i öppna kvarter finns utmed Vegagatan, Prästgårdsgatan, Fågelsången och delar av Järnväggsgatan. Slutna kvarter förekommer bland annat längs Fredsgatan och delar av Järnväggsgatan, i kvarteret Makaronen, kvarteret Kolonisten, kvarteret Slaktaren och kvarteret Posten. I några kvarter finns f d industribyggnader, nu bostadshus. Enstaka friliggande villor finns kvar som spridda rester från ett äldre skede i stadens historia.

Stadsbebyggelsen bryts upp av två parker, Kyrkparken och Tornparken, båda anlagda i en naturefterhärmande stil, typisk för tidigt 1900-tal. Växtligheten är inhemsk, planterad eller sparad från tidigare natur. Vattentornet i hårdbränt tegel uppfördes 1912 efter ritningar av Ivar Tengbom, en av landets mest namnkunniga arkitekter. Sundbybergs kyrka uppfördes 1909 i utpräglad jugendstil, efter arkitekt Axel Sjögrens ritningar.

Bebyggelsen i stadens östra utkanter, närmast gränsen mot Solna, är mer storskalig. Här förekommer kvarterstäckande, 6-12 våningar höga kontorshus, med karakteristiska fönsterband.

Fig. 14. Kvarteret Bageriet. Kvarterets svängda form bildar en karakteristisk fond mot spårområdet och torget. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Fig. 13. På norra sidan om Tulegatan finns ett punkthusområde från 1940-talet, anlagt enligt principen "hus i park". Foto: Hanna Hjalmarsson.

I stadens utkant mot nordost, nedanför Kyrkparken, finns friliggande punkthus från 1960-talet, sju våningar höga mot Götgatan och tio våningar mot Tulegatan. Den höga, fritt placerade bebyggelsen kontrasterar mot rutnätsstaden. På norra sidan Tulegatan följs den stora skalan upp med punkthus i 6-12 våningar från samma tidsperiod. Tillsammans utgör byggnaderna en sammanhållen 1960-talsmiljö. Fasaderna är putsade och färgsatta i blekt grå/grön nyans. I husens bottenvåningar finns verksamhetslokaler och mellan huskropparna en upphöjd torg-

Fig. 15. Före detta Sieverts kabelfabrik har en långsträckt fasad, exponerad mot stadens norra sida. Foto: Hanna Hjalmarsson.

plats, Tuletorget.

I de västra kvarteren norr om Tulegatan finns ett område med punkthus från 1940-talet, placerade enligt stadsbyggnadsprincipen "hus i park". Fyra av husen ligger placerade i en cirkel kring en mindre park, bestående av tillvaratagen natur. Byggnaderna har gula tegel- och putsfasader med omsorgsfullt formade detaljer i burspråk och fönstervalv. Längre västerut följer fem putsade punkthus i rad, med skilda fasadfärger. Även kring dessa hus omges av sparad växtlighet från områdets tidigare natur. Området som helhet är genomarbetat och tidstypiskt och den sparade naturmarken är en viktig del av 1940-talsmiljön.

Längre västerut finns ett antal tidstypiska, låga punkthus från tidigt 1940-tal som även de har tillhörande gröna gårdsmiljöer mellan huskropparna.

Söder om järnvägen

Söder om järnvägen är karaktären en annan än i den norra delen. Stadsdelen som under större delen av 1900-talet präglats av industri har en friare gatusträckning och kvartersindelning. Bebyggelsen är här högre och mer varierad, och gaturummen är bredare. Återstående industribyggnader har blivit kontor och inordnats med tillkommande kontorshus. Landsvägen, som är en äldre vägsträckning mellan Stockholm och Drottningholm, utgör ett centralt stråk som omgivande gatunät strålar ut från.

En mer stadsmässig karaktär kan upplevas närmast Sundbybergs torg, ortens första samlingsplats. Torget flankeras av ett stenhuskvarter utmed den svängda Landsvägen. Byggnaderna är uppförda under olika tidsperioder och i olika stilar men samspelar i höjd och genom sina putsade fasader i olika kulörer. Kvarteret utgör en viktig fond mot järnvägen och torget.

Närmast väster om torget ligger Sundbybergs tidigare kommunhus, ett slätputsat ljusgrått höghus i funktionalistisk stil. I samma kvarter finns industribyggnader tidigare tillhörande AB Alpha. Kvarteret ombyggdes på 2000-talet till *Signalfabriken*, med butiker, restauranger och stadsbibliotek i gatuplanen, samt bostäder i de övre våningsplanen.

Söder om Signalfabriken, utmed Landsvägen, ligger kvarteret Banken, med ett tio våningar högt bågformat hus från 1960-talets senare hälft. I huset fanns ursprungligen personalbostäder för Maraboufabriken och byggnaden har betydelse för ortens identitet.

Utmed Löfströms allé finns mer industriellt präglade kvarter. På alléns norra sida ligger två fabriksbyggnader i hårdbränt tegel kvar från Sieverts kabelfabrik, uppförda på 1940-talet respektive 1918-19. På södra sidan allén finns f d Ericsson Cables AB:s kontorsbyggnad från 1946, tidstypisk med påkostade material såsom koppardetaljer, blankt stål, skulptural sten och skiffertak.

Västerut på Löfströms allés södra sida ligger före detta Marabou chokladfabriks område. Fabrikskom-

plexet består idag av 11 byggnader från olika tider. De ursprungliga byggnaderna ritades av Ivar Tengbom. Av dessa återstår en mindre röd tegelbyggnad, fabriken äldsta. Mer framträdande idag är en grupp gula tegelbyggnader, tillkomna från 1930-talet till 1970-talet, varav ett antal ritade av arkitekten Arthur von Schmalensee. I anslutning till dessa anlades Marabouparken 1945, avsedd för företagets anställda. Parken har omsorgsfullt avskilts från omgivande gator och från Bällstaån för att skapa ett slutet och rogivande rum.

På 2000-talet har en rad bostadshus tillkommit på södra sidan av Landsvägen och längs med Bällstaån. Närmast Bällstaån finns en äldre fabriksbyggnad bevarad, en före detta parfymfabrik från 1899. Fabriken huvudfasad vetter mot vattendraget.

Fig. 16. Marabouparken. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Fig. 17. Maraboufabrikens byggnader uppvisar hög arkitektonisk kvalitet. Här den före detta personalmatsalen. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Riktlinjer för bevarande och utveckling

Norr om järnvägen

- Bevara stadskärnans enhetliga hushöjd. Befintlig bebyggelse bör ej påbyggas.
- Tillkommande hus anpassas till skalan på angränsande hus.
- Tillkommande hus får sin yttre utformning anpassad till angränsande befintlig bebyggelse vad gäller arkitektur, material och färgsättning - kännetecknande är putsarkitektur, ofta färgsatt i ljusa ockra- och terranyanser, men även tegel.
- Nyttillskott bör följa befintliga kvartersformer och gatulinjer.
- Öppna kvarter med lamellhus bör ej bebyggas ytterligare. Husens karaktär av solitärer är viktig att bevara.
- Öppna gårdar som för in grönska i stadsrummet bevaras.
- Ofullständiga lamellhuskvarter kan kompletteras med lamellhus enligt 1942 års plan. Tillägg bör anpassas efter befintlig bebyggelse vad gäller våningshöjd, material och färgsättning.
- Ofullständiga kvarter där kvarteret eller gaturummet är av sluten karaktär kan kompletteras med ny sluten bebyggelse som anpassas efter befintlig vad gäller våningshöjd, material och färgsättning.
- Utvecklingen av staden bör syfta till att återställa bebyggelsen och gårdarnas ursprungliga karaktär.
- Nya byggnader som upptar hela kvarter bör undvikas i anslutning till befintliga kvarter som innehåller flera byggnader.
- De enstaka villor och industribyggnader som finns bevarade norr om järnvägen är viktiga för för-

ståelsen av stadens tidiga historia och har ett högt bevarandevärde.

- Gaturummet närmast järnvägen kan med fördel återfå mer varierad stenläggning. Återstående äldre trädplanteringar bevaras och vidareutvecklas

Söder om järnvägen

- Södra sidans industriella arv bör accentueras och få en central position i stadsbilden.
- Fabriks- och kontorshus som speglar stadens industriella arv är viktiga att bevara.
- Stadsdelen har inslag av äldre, storskalig bebyggelse, som upptar större ytor eller hela kvarter, vilket medger att även ny bebyggelse kan utformas enligt dessa principer. Det är dock av stor vikt att historiskt sett monumentala fabriksbyggnader får förbli monumentala, utan att överskuggas av tillkommande bebyggelse.
- Nuvarande parkeringsytor längs Löfströms allé kan i framtiden gärna återbebyggas.

Miljön närmast järnvägen/tillkommande kvarter

- Då järnvägen från början varit en förutsättning för Sundbybergs framväxt är den av stor betydelse för stadens identitet. När nuvarande spårområde grävs ner och däckas över är önskvärt att markområdet bevaras som ett öppet rum i stadsbilden, för att möjliggöra läsbarheten av stadens ursprung som stationssamhälle.
- Önskvärt från kulturmiljösynpunkt är att ny bebyggelse i området får sin yttre utformning och våningshöjd anpassad till angränsande befintlig bebyggelse.
- Byggnader som upptar hela kvarter bör undvikas i anslutning till befintliga kvarter som innehåller flera byggnader.
- Sundbybergs torg har sitt ursprung i ett salutorg och kunde med fördel åter upplåtas för handel, i större utsträckning än idag. Dessutom kan torget få en tydligare inramning genom tillkommande bebyggelse på östra sidan, mitt emot signalfabriken.
- Stenhuskvarteret Bageriet bör ha kvar sin fondverkan mot Sundbybergs torg.
- Ny bebyggelse söder om järnvägen bör i mötet med Järnvägsgatans kvarter anpassa sig efter dessa och verka för att gatan behåller sin stadsmässiga karaktär. Kvarteren har många verksamheter och uteserveringar i bottenplan och gatan har tack vare järnvägen en öppen karaktär med stort inslag av grönska. Värdefullt är att denna karaktär bevaras och att gatumiljön även fortsättningsvis upplevs som levande, öppen och luftig.
- Undvik att järnvägen ersätts av en annan barriär, i form av storskalig bebyggelse utan anpassning till den befintliga bebyggelsens skala norr och söder om järnvägen.

Specifika områden

- F d Marabous fabriks- och kontorbyggnader är av stort bevarandevärde.
- Då Marabouparken anlades var målet att med hjälp av grönskan skapa ett slutet rum till skydd från den omgivande industrimiljön. Den slutna karaktären bör bevaras, även i förhållande till Bällstaån. Parken bör fortsatt upplevas som ett avskilt rum för vila och rekreation.
- Eventuellt tillkommande bebyggelse intill Marabouparken bör begränsas i omfattning och skala för att inte skugga parken och störa den kulturhistoriskt värdefulla och känsliga miljön.
- Punkthusen från 1940-talet i kvarteren norr om Tulegatan är uppförda enligt principen "hus i park". Angeläget är att naturmarken kring husen bevaras, då denna är en viktig komponent i bostadsområdets ursprungliga gestaltning.

- Nytilskott i närhet till Sieverts kabelfabriks stora byggnad bör hållas i en skala som inte överstiger f d kabelfabriken, för att slå vakt om industribyggnadens monumentalitet.
- Angeläget är att f d kabelfabrikens långsträckta fasad även i fortsättningen kan upplevas i stadsrummet.

Fig 18. Marabouparken. Foto: Rolf Hammarskiöld.

Duvbo

Historik

Duvbo var ett torp som på 1800-talet utvecklades till en mer betydande egendom, med eget tegelbruk. Efter att tegelbruket lades ned 1895 bytte gården ägare och såldes vidare till *AB Hus på Landet*, vars

målsättning var att ordna ett villasamhälle.

Vägar anlades, brunnar borrades och byggnader för gemensamt bruk uppfördes. En plan för 325 tomter upprättades 1899. I maj samma år togs första spadtaget, i september skedde första inflyttningen och vid jultiden stod tolv villor klara. År 1903 blev Duvbo eget municipalsamhälle och 1923 var alla tomter fullbyggda. Därför köpte municipalsamhället till obebyggd mark i väster, där Nya Duvbo utbyggdes. 1949 inkorporerades municipalsamhället Duvbo med Sundbyberg. Riksantikvarieämbetet beslöt 1987 att förklara Duvbo som riksintresse för kulturmiljövården.

Fig. 19. Korsningen Långlötsvägen-Karlavägen. Foto: Rolf Hammarskiöld

Kulturhistorisk karakterisering

Områdets egnahem/villor kan grovt indelas i fem olika hustyper: Snickarglädjehus, jugendvillor, nationalromantiska byggnader, 1920-talsklassiciska hus och senare tillkomna, ofta modernistiska villor. Av topografiska skäl är husen byggda på höjden, snarare än de breder ut sig. Panelarkitektur dominerar, även om reveterade trähus också är vanliga. Bland modernare villor förekommer kalksandsten och tegel.

Gatorna är smala, slingriga och bitvis branta. Under sommarhalvåret dominerar grönskan blickfånget, med villatomternas trästaket i förgrunden.

Som motiv för riksintresset Duvbo har Riksantikvarieämbetet anförat: "Villasamhället Duvbo, som utbyggdes under en relativt kort tidsperiod, är det första exemplet i Stockholmstrakten på välorganiserad egnahemsförstad avsedd för arbetare, ett exempel som skulle få flera efterföljare."

Fig. 20. Trästaketen sätter prägel på området. Foto Rolf Hammarskiöld

Ekbacken

Historik

Landstinget lät 1925 uppföra ett epidemisjukhus i östra slutningen av Ekbacken, vars betesmarker historiskt tillhörde Duvbo. Anläggningen bestod av tre byggnader med omgivande park samt en grindstuga/bostad vid infarten från Järnvägsgränd. Idag återstår bara grindstugan, byggd i ett plan med suterräng. Den har hög asfaltstruken sockel, putsade, ljusa fasader och tegeltäckt sadeltak. Epidemisjukhuset revs i början av 1960-talet, för att ersättas med Sundbybergs sjukhus som byggdes i två etapper, 1964 och 1968. Sjukhuset omfattar två nio våningshög hus med en mellanliggande lägre del. Den västra volymen

har vitputsade fasader, tätt stående enluftsfinster och platt tak.

Kulturhistorisk karakterisering

Ekbackens sjukhusområde ligger på en höjd, vars slänter tjänat som betesmarker. Idag har området antagit en mer parkliknande karaktär, fast ekar och tallar från betesmarkernas tid växer kvar. Bebyggelsemiljön har Kvardröjande drag av sanatorium.

Fig. 21. Ekbackens grindstuga. Foto: Rolf Hammarskiöld

Hallonbergen

Historik

Hallonbergen är ett enhetligt utformat, storskaligt bostadsområde från "rekordåren". Stadsplanen antogs 1968, varefter utbyggnaden snabbt följde, så att området i alla delar stod klart för invigning 1973. Tjugo år senare inleddes en förnyelse, som alltjämt pågår.

Kulturhistorisk karakterisering

Bostadsbebyggelsen ligger samlad i sju högt belägna lamellhuskvarter, orienterade i öst-västlig riktning, där placeringen styrts av såväl höjdlinjer som en tidigare befintlig kraftledning. Husen är uppförda på berg som plansprängts. I närheten har dock enstaka naturliga höjder sparats, varav Hallonbergstoppen är den största. Omgivande skogsvegetation är också till stor del naturlig. Ett bilfritt gångstråk förbinder

Fig. 22. Hallonbergen är ett trafikseparerat område. Foto Rolf Hammarskiöld.

bostadskvarteren med Hallonbergens centrum, som ligger längst österut på något lägre, mindre kuperad terräng.

Husen har ett genomgående rätvinkligt formspråk, med fasader komponerade av ljus kalksandsten omväxlande med gjutna betongelement. Betongen varierar genom olika ytbehandling. Fönsterpartierna är formade som bruna eller blå band. Långsträckta gårdsrum har anlagts på däck över kvarterens gemensamma bilgarage.

Hallonbergens centrumbyggnad avviker, med fasad av mörkbrunt lackad aluminiumplåt och fönsterband av natureloxerad aluminium. Fasadpartier med tätare sittande aluminiumprofiler markerar

entréer, hiss- och trapplägen.

Förnyelse på 1990-talet har medfört att en del bostadshus i centrum fått nya exteriörer, som bryter av mot områdets kubiska siluett. Till nytillskotten hör påbyggda sadeltak och utstickande balkonger.

Hästhagen

Historik

Området har uppkallats efter den hästhage som fanns här då marken ännu tillhörde Sundbybergs gård.

Området intar även en viktig plats i Sundbybergs arbetarhistoria, då stadens arbetarrörelse här höll sina första utomhusmöten.

Representativa villor för industriernas högre tjänstemän uppfördes på områdets södra sluttningar i början av 1900-talet. I kvarteret Enen uppfördes vid samma tid ett flerbostadshus i jugendstil längs med Järnvägsgränd. Halva kvarteret kom att bebyggas med slutna kvartersbebyggelse medan andra halvan bebyggdes med villor enligt den stadsplan som fastslogs 1925 och där Hästhagen reserverades för villa-bebyggelse utmed ett slingrande gatunät, underordnat naturliga terrängförhållanden. Området var i princip fullbebyggt vid slutet av 1920- och början av 1930-talet. Då stadsplanebestämmelserna inte varit

Fig. 23. Området har ett svängt gatunät och stort inslag av grönska. Foto: Hanna Hjalmarsson.

tillräckligt detaljerade blev det dock inte ett renodlat villaområde så som det var tänkt, utan även hyreshus i två våningar kom att uppföras, främst i områdets norra och östra delar. I det slutna kvarteret har ett nytt hus uppförts under 2010-talet.

Kulturhistorisk karaktärisering

Hästhagens är präglad av den tidstypiska stadsplanen med svängda gator i kuperad terräng. Många av husen ligger en bit in på tomterna och trädgårdarna är ofta väl tilltagna. Stora villor från 1900-talets första decennier dominerar men även flerbostadshus är vanligt förekommande i de norra och östra delarna. Bland

villorna förekommer en del tidiga exempel som uppförts före stadsplanen från 1925. Flera av husen i området är välbevarade och området som helhet är värdefullt.

Lilla Alby

Historik

Lilla Albys utveckling är förknippad med öppnandet av Stockholm-Westerås-Bergslagens järnväg 1876. I likhet med Sundbyberg lät här en större markägare, på Lilla Alby gård, stycka av tomter som såldes och bebyggdes med trävillor. År 1907 inrättades Lilla Alby municipalsamhälle, en del av Solna fram till 1949 års inkorporering i Sundbybergs kommun.

I och med efterkrigstidens bostadsbrist började flerbostadshus uppföras i området. Bland annat i kvarteret Berghällen, kvarteret Åkeriet och längs med Höglintavägen uppfördes lamellhus. Många av de äldre villorna revs men de flesta stod kvar fram till 1960-talets rivningsvåg. 1960 antogs en ny stadsplan som syftade till att sänka området och skapa en enhetlig stadsdel med modernistiska flerbostadshus. Planen kom att genomföras till stor del och stadsdelen fick sin nuvarande prägel.

Ny bebyggelse har på senare år uppförts i stadsdelen, särskilt i de västra delarna.

Fig. 24. Västställd efterkrigstidsbebyggelse. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Kulturhistorisk karaktärisering

Lilla Alby präglas idag av efterkrigstidens flerbostadsbebyggelse bestående av lamellhus och punkthus från 1940, -50 och -60- och 70-talen. Flera av husen är arkitektoniskt intressanta och välbevarade med utmärkande detaljer och material i portar och sockelvåningar. Av områdets tidiga historia finns Lilla Alby gård kvar med mangårdsbyggnad från 1833. Två välbevarade trävillor finns bevarade på Otterstavägen. Intressant är även den välgestaltade missionskyrkan med omgivande trädgård samt två barnrikehus på Humblegatan. Längs med Bällstaån ligger Sundbybergs f.d. elverk från tidigt 1900-tal - en välbevarad industribyggnad i tegel och puts.

Fig. 25. En av de bevarade trävillorna. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Rissne

Historik

Då Rissne gårds gamla marker förvärvades av Sundbybergs kommun 1973 var de i militär användning och därför oåtkomliga för allmänheten. Flera år före militärens avflyttning bjöds arkitektkontor in för att utarbeta idéförslag till en blivande förort. Utgångspunkt var att arkitektur och bebyggelsemönster skulle skilja sig från intilliggande Hallonbergen, som vid denna tid hamnat i vanrykte.

Sedan de sista militära förbanden lämnat Rissne fastställdes snabbt en stadsplan 1980, byggstart följde och 1982 flyttade de första hyresgästerna in. Bostadskvarter och tillhörande centrum utbyggdes etappvis fram till 1987. I norra Rissne tillkom därefter ett industrikvarter och 1992 färdigställde SEB: s huvudkontor vid Ulvsundavägen.

Fig 26. Skvadronen. Foto: Rolf Hammar skiöld.

Kulturhistorisk karakterisering

Bostadsbebyggelsen i Rissne ligger på fyra skogsbevuxna höjder, med träd bevarade i slutningarna. Husen i respektive område hålls samman med gemensamma former och färger. Givna terrängförhållanden har fått styra kvartersindelning och gatunät. Frodig växtlighet har fått breda ut sig i såväl gårdar som gaturum.

Först tillkomna området, Skvadronen i sydost, har fem-sex våningar höga hus i böjda kvarter kring slutna går-

dar. Fasaderna är putsade och avfärgade i ljus terranyans. Fönstersnickerierna har målats i en anslutande, mörkare rödbrun nyans. Yttertaken är valmade och täckta med röda betongtakpannor. Avskurna hörn och plåtklädda burspråk är andra återkommande drag. Kvarteren förbinds med en slingrande gata. Asfalterade ytor avgränsas med kanter av smågatsten. Även kullersten och annan markbehandling före-

Fig 27. Vikingen. Foto: Rolf Hammarskiöld.

kommer, för att stärka stadsmässigheten.

Nordvästra området, Vikingen, har långsträckta, rektangulära kvarter med halvöppna gårdar. Husen här är sex våningar höga med pulpettak och elementfasader, som fått omväxlande rött fasadtegel respektive stänkruts i en rosabruten vit nyans. Generellt finns tegel i de nedre våningsplanen och puts i de övre, men proportionerna skiljer sig stort mellan byggnadsvolymer. Variation skapas också genom skilda takhöjder och fasadliv. Asfalterade ytor varieras med gatsten i skilda läggningar, jämte betongplattor.

Sydvästra området har kvarter där husen länkats ihop i trubbiga vinklar kring halvöppna, sluttande gårdsrum. Fasaderna består av gult tegel, jämte ytor av gjuten betong närmast mark och kring balkonger. Gårdarna är belagda med betongplattor och konststen i skilda utföranden.

Nordöstra området har snarast en lamellhusplan, om än inte snörrät. De sju-åtta våningar höga husen har gula/röda tegelfasader, samt brutna takfall. Gårdarna är öppna. Omgivande skogar är något djupare och gör området mer avskilt.

Rissne centrum är anlagt på låglänt f d åkermark mitten mellan de fyra bostadsområdena. Den öppna ytan är uppdelad i östra sidans hårdgjorda torgplats och västra sidans grönområde. Från torgets markbeläggning, ett rutnät av smågatsten och betongplattor, strålar gångvägar ut på den solfjädersformade gräsytan. Som centrumbyggnad tjänar ett butikshus med åttakantig planform, inspirerad av kinesisk tempelarkitektur. Intill ligger en mer modernistisk tunnelbanebyggnad, med ljusa, uppglasade fasader och skarpa geometriska former. I norr avgränsas centrum av tre bevarade kasernbyggnader, från 1940-45, som har tegelmurade, slammade fasader och tegeltäckta sadeltak. Utmed torgets södra sida passerar Kavallerivägen, vars angränsande tegelhus har blandat innehåll – affärslokaler, kontor och bostäder.

Fig. 28. Torgplatsen i Rissne centrum. Foto: Rolf Hammarskiöld.

Storskogen

Historik

Stadsplanen för bostadsområdet Storskogen antogs 1950 och bebyggelsen uppfördes åren 1950-56, efter ritningar av Carl-Edvin Sandberg. Byggherre var kommunala fastighetsbolaget Förvaltaren. Först att uppföras var ringen av lamellhus i områdets mitt. Därefter uppfördes 1952 sju stjärnhus på Bergdalen. 1953 byggdes fem punkthus längs med Skogsbacken. 1954 uppfördes husen i områdets nordöstra del, däribland husen kring Storskogstorget. 1955 uppfördes de två långsträckta och svängda smalhuslängorna ut mot Golfängarna. 1956 kompletterades området mellan smalhusen och torget med ytterligare två smalhus som stilmässigt anslöt till husen kring torget. Samma år uppfördes även ett fjorton våningar högt skivhus i kvarteret bävern i områdets nordöstra hörn.

Utöver husen från fastighetsbolagets utbyggnad fanns sedan tidigare i Storskogen Sundbybergs värmecentral från 1953, Ängskolan från mitten av 1950-talet, samt i västra delen ett äldre villakvarter. Ett ålderdomshem från 1951 stod förut i kvarteret Viggen där nu moderna punkt- och lamellhus har uppförts.

Tunnelbanestationen Näckrosen, vid Storskogens torg invigdes 1975.

Kulturhistorisk karaktärisering

Storskogen är ett välbevarat exempel på ett utpräglat och omsorgsfullt utformat bostadsområde från tidigt 1950-tal. Husens utplacering i storskaliga formationer är tidstypisk. I området finns en variation i bebyggelsens utformning och höjd, och mycket grönska har sparats mellan husen. Särskilt tydligt är detta i det hästskoformade kvarteret där en parkmiljö med sparad naturmark anlagts i kvarterets mitt. De fyra våningar höga lamellhusen följer terrängen så att en variation i kvarterets takhöjder uppnås. Kvarteret är det bäst bevarade i området med fönster, portar och kakeldekoration i bottenvåningarna i original.

Tidstypiska är även de treuddiga stjärnhusen, utformade efter en idé utvecklad under 1940-talet av arkitektfirman Backström & Reinius.

Byggnaderna kring Storskogstorget är intressanta med sina balkongfronter av emalj där höghuset utmärker sig med koboltblå fronter och ett vitputsat mittparti som skjuter ut från den gula tegelfasaden.

Fasaderna i området är av gult tegel eller sprutputs i jordfärger och dov pastell, ofta indelade i geometriska fält eller med markering kring fönstren. Bebyggelsemiljön som helhet är synnerligen välgestaltad. Även den något tidigare Ängskolan är karaktäristiskt utformad och smälter väl in i miljön. Utmärkande är den sågtandsformade fasaden in mot skolgården.

Det långsmala villakvarteret i sydväst innehåller blandad bebyggelse från 1900-talet varav ett antal villor är välbevarade exempel från sina respektive tidsperioder.

Fig 29. Putsfasader i jordfärger och dova pasteller dominerar. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Fig 30. Stjärnhusen. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Tulemarken

Historik

Tulemarken är ett bostadsområde i norra utkanten av Sundbybergs innerstad. Områdets yttre gränser utgörs av Tulegatan i söder, Vackra vägen i öster och Ursviksvägen i norr. Den första stadsplanen för området antogs 1925. Idrottsplatsen anlades och några kvarter närmast Tulegatan bebyggdes med sluten bebyggelse. En ny stadsplan antogs 1936 och ett villaområde med ljusputsade funkisvillor anlades under de följande åren fram till 1939. Planen tog tillvara den kuperade terrängen och lades ut med ett organiskt format gatunät. Husens avstånd i förhållande

till gatan var noga reglerad i stadsplanen. Befintlig naturmark där tall var ett viktigt inslag togs medvetet tillvara.

De västra kvarteren utmed Tulegatans norra sida bebyggdes 1942 med fem låga punkthus med slätputsade fasader avfärgade i en varm, gul nyans samt flacka pyramidtak. Öster om dessa uppfördes 1949-50 nio sex våningar höga punkthus. Fyra av husen placerades i en cirkel kring en mindre parkyta av tillvaratagen natur med inhemsk växtlighet. Längs med Tulegatan följer därefter en rad med fem putsade punkthus. Fasaderna gestaltade med gult tegel och puts i olika nyanser. I burspråk och fönsteröppningar lades omsorg på detaljutformningen. Naturen kring husen sparades så långt möjligt.

Ännu längre österut, nära stadsgränsen mot Solna, byggdes 1960 punkthus kring det samtidigt anlagda Tuletorget. Först tillkom ett sex våningar högt punkthus, följt av två som uppgick till 12 våningar. Husen placerades på ett uppbyggt terrassplan. Fasaderna slätputsades och avfärgades i blekt grått och gröna nyanser. Bottenplanen fick butiksfasader med pelarkantade arkader. Torget har kvar ursprunglig utsmyckning. Vid Sundbybergs idrottsplats tillkom 1959 sporthallen Löthallen, ritad av arkitekt Carl Nyrén. 1978 uppfördes där även en simhall, utbyggd 2015. Båda är betongkonstruktioner i utpräglat modernistisk stil, den förra med putsade, vita ytor och den senare med fasadtegel. Under 2000-talet har ny bebyggelse tillkommit i områdets västra del.

Fig. 31. Området är utformat med organiskt format gatunät och ett stort inslag av tall och annan inhemsk växtlighet. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Kulturrehistorisk karaktärisering

Området utgörs idag av flera bostadsområden av varierande karaktär. Villaområdet i norr, som upptar större delen av Tulemarken, är ett utpräglat funkisområde med bevarad gatustruktur och växtlighet. De ursprungliga ljusa putsfasaderna förekommer men många villor har renoverats och bl.a. klätts med fasadtegel.

1940-talets punkthusområden är storskaligare, men i likhet med Tulemarkens villakvarter byggda med hänsyn till naturliga terrängförhållanden och tillvaratagande av platsens natur. Tidstypiska detaljer är bevarade, bland annat i entrépartier.

1960-talets punkthusområde vid Tuletorget skiljer sig radikalt från områdets tidigare, genom att marken har planerats och hårdgjorts. Fasaderna går i en kallare färgskala. Utmärkande är bottenvåningarnas

pelarkantade arkader samt ursprunglig utsmyckning på torget.

Sim- och sporthallsbyggnaderna vid Sundbybergs idrottsplats är tidstypiska exempel på idrottsbyggnader från 1950- och 1970-talet.

Fig 32. Välbevarad villa på Furuvägen. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Ursvik—Råsta—Kymlinge

Historik

Sedan medeltiden har det funnits fyra stora gårdar i norra Sundbyberg: Lilla Ursvik, Stora Ursvik, Råsta och Kymlinge. Gamla vägsträckningar i området är

Ursviksvägen som tidigare förband Ursvik med Råsta, Gamla Enköpingsvägen som är en mycket gammal väg mellan Ursvik och Rinkeby, samt Kymlingevägen

Lilla Ursviks nuvarande mangårdsbyggnad härrör från 1800-talet. Gården köptes 1894 av uppfinnaren Gustav de Laval som bedrev jordbruk och jordbruksteknisk forskning. 1906 såldes den vidare till skotten Peter Samuel Graham som anlade en hissfabrik på gårdens marker och bland annat lät uppföra det hissprovningstorn som numera är ett viktigt landmärke. Mangårdsbyggnaden blev nu disponentbostad. 1906 lät Graham bygga 14 enhetligt utformade villor på Egnahemsvägen åt fabriken arbetare. Vid en ekonomisk nedgång för företaget började resten av gårdens mark styckas upp och säljas av, och ett villasamhälle växte så småningom fram. Främst kom området att bebyggas med kataloghus från 1940-talet. Hisstillverkningen pågick fram till slutet av 1970-talet. Därefter har en rad olika industrier och verksamheter verkat på platsen. I villaområdet har några nya villor tillkommit bland annat längs med Milstensvägen under 2000-talet.

Fig. 33. Hissprovningstornet i Lilla Ursvik. Foto: Rolf Hammar-skiöld.

Fig 34. Läderbacka torp Foto: Hanna Hjalmarsson.

Stora Ursviks gård finns omnämnd sedan 1500-talet och den nuvarande mangårdbyggnaden är från 1873. De timrade gårdsbyggnaderna är rivna.

Råsta gårds nuvarande huvudbyggnad är från 1940-talet. Den ursprungliga gårdsbildningen härrör dock från lång tid tillbaka. Till gården hör flera äldre byggnader.

Övre Kymlinge gård med ekonomibyggnader är från tidigt 1800-tal. Den gamla bytomten som låg ett par hundra meter sydväst om gården kan dock härledas tillbaka till 1500-talet.

1905 köpte staten in Järvafältet, inklusive Stora Ursviks gård och Övre Kymlinge gård, och anlade ett mili-

tärt övningsområde. Inom Miloområdet norr om Ursvik tillverkades krut under andra världskriget och Statens Forskningsanstalt hade sin verksamhet på Stora Ursviks mark, väster om villasamhället.

På 1960- och 70-talen fanns planer på att uppföra 2500 bostäder i Kymlingeområdet, varför en tunnelbanestation förbereddes i områdets skogsmark.

Kulturrehistorisk karaktärisering

Ursviks villasamhälle har en tidstypisk stadsplan med organiskt format gatunät i en kuperad miljö. Terrängen och gatunätet skapar en varierad miljö. Många av tomterna omges av ursprungliga staket men även av häckar som tillsammans med trädgårdarna skapar en grön miljö.

I området finns blandad bebyggelse främst från 1900-talets första hälft där 1940-talets kataloghus dominerar, men senare villor förekommer också. I områdets mitt finns ett antal putsade flerbostadshus från tidigt 1940-tal. Äldre villor från 1910-, 20- och 30-tal förekommer främst i anslutning till fabriksområdet och längst åt öster. Villorna på Egnahemsvägen är äldst. De är utförda i nationalromantisk stil och den enhetliga utformningen och placeringen på tomterna gör villorna till ett särskilt värdefullt inslag

Fig. 35. Stora Stampan, Rinkeby väderkvarnshöjd. Foto: Hanna Hjalmarsson.

i området trots att stora ombyggnationer har gjorts.

Längs med Gamla Enköpingsvägen finns tre radhuslängor som sticker ut från den övriga villabebyggelsen. De är dock mycket ombyggda. Två villor i korsningen Ursviksvägen/Ungdomsvägen utmärker sig genom sin placering och välbevarade detaljer och ytskikt.

Lilla Ursviks mangårdsbyggnad från 1800-talet ligger i utkanten av villaområdet. Den har ett stort värde både genom sin koppling till Lilla Ursviks gård och markernas tidigaste historia, samt genom sin koppling till den senare industrin där

den fungerade som disponentbostad. På fabriksområdet finns kontorsbyggnaden från 1907 och historien bevarade samt ett antal industribyggnader från 1900-talets första hälft.

Många äldre byggnader har rivits de senaste åren, däribland flera äldre bostadshus samt byggnaderna på f.d. området för Statens Forskningsanstalt. Mycket värdefullt att bevara är det som finns kvar av områdets tidiga historia. Dit räknas gårdarna Övre Kymlinge gård, Råsta gård, Stora Ursviks gård och Lilla Ursviks gård samt två torpmiljöer från 1800-talet med tillhörande ekonomibyggnader: Läderbacka torp och Killingstorp. På Rinkeby väderkvarnshöjd har det funnits kvarnar sedan mitten av 1800-talet. Idag finns en kvarn bevarad som kallas Stora Stampan. Kvarnen flyttades till platsen 1887 men byggdes ursprungligen 1671. Troligtvis är den Storstockholms äldsta bevarade kvarn.

En viktig del av områdets historia speglar även Miloområdet. Byggnaderna är uppförda under olika tider, de äldsta är från 1930-talet, och de uppvisar många intressanta arkitektoniska uttryck, bland annat sågtandstak.

Fig. 36. Stora Ursviks mangårdsbyggnad. Foto: Hanna Hjalmarsson.

Ör

Historik

Ör gårds marker inköptes från Spånga kommun 1949. Dåvarande gårdsbildning låg i övergången mellan höglänt skogsterräng och dalbotten med ängs- och odlingsmarker. Föga av denna agrara miljö sparades vid utbyggnaden av dagens Ör, efter en stadsplan upprättad av Stockholms regionplanekontor 1962 och omarbetad av Sundbybergs stadsarkitekt 1963.

Kulturhistorisk karakterisering

Bostadsbebyggelsen omfattar tre punkthuskvarter och fyra lamellhuskvarter, omgivna av bevarade naturpartier med tallar, lövträd och berg i dagen. En genomgående väg, Örsvängen, leder i en stigande slinga nerifrån Ursviksvägen fram till Ör centrum. Först passerar vägen områdets tre punkthus, nio vå-

ningar höga. Sedan stiger vägen till lamellhuslängorna, som är vinklade längs backkrön. I centrum ligger Örskolan, lokaler för barsorg och centrumbyggnaden.

Byggnaderna i Ör har formen av stående respektive lig-gande lådor, med skarpa rätvinkliga hörn och motfallstak. Fasaderna har indelats med hjälp av olika material. Gav-larna och långsidornas nedersta våningsplan är klädda med gult fasadtegel. Ingångarnas dörrpartier är utförda i teak, inramade med mörkgrönt eller brunt klinker. På långsidornas övre våningsplan finns omväxlande grå spritputs och fönsterband med ljusare, slätputsade be-tongelement. Takband har markerats med eternitskivor.

Områdets centrumbyggnad ligger i suterräng, med en våning västerut mot en platsbildning och två vå-

Fig. 38. Punkthus vid Örsvängen. Foto: Rolf Hammar-skiöld.

ningar söderut/österut. Fasaderna är klädda med stående lättbetongplank med ytballast av marmorkross. Planken indelas med vertikala band av bruna Höganäsklinker.

Sedan millennieskiftet har de flesta fasaderna ändrats genom fönsterbyten. På några lamellhus har eternitskivor

Fig. 37. Lamellhus vid Logdansvägen. Foto: Rolf Ham-mar-skiöld.

ersatts med plåt.

Gårdsrummen har tills nyligen varit belagda med kvadratiska betongplattor och rabatter med gjutna betongramar. Vid förnyelse de senaste åren ersätts betongplattorna med annan beläggning.

Referenser

Allpere, Kristina 1999. Det tidiga 60-talet – ideal och verklighet: Ör i Sundbyberg/*Nordisk arkitektur-forskning 1999:2, s 87-97/*

Sundbybergs stads översiktsplan 2013, antagen den 23 mars 2013.

Söderlind, Eva 1995. Sundbyberg, om hus och miljöer från bronsålder till nutid. Sundbybergs stad 1995.

Österberg, H 1974. Sundbyberg – den 113:e staden. Sundbybergs hembygdsförening 1974.

Övriga handlingar

Gestaltungsprinciper för centrala Sundbybergs stadsrum, arbetskopier juni 2013, Sundbybergs stad 2013.

Kulturmiljöutredning med riktlinjer – Ör centrum, Hallonbergen centrum, Rissne centrum och Ekbacken i Sundbyberg, av Nyréns arkitektkontor 2016-09-26.

Ortsanalys Sundbyberg, utredning av Scandiaconsult 1998, på uppdrag av Sundbybergs stad.

Under våren 2016 påbörjade Sundbybergs stad arbetet med en ny översiktsplan. Inom ramen för översiktsplanearbetet fick Stockholms läns museum uppdraget att framställa ett kunskapsunderlag som på en översiktlig nivå identifierar och värderar miljöer av intresse för kulturmiljövården. Arbetet utfördes under september-oktober 2016 och resulterade i denna rapport.

**STOCKHOLMS
LÄNS
MUSEUM**